

štvu i porodici (na primjeru **pa-kračke regije**)]. Upozoreno je na potrebu suptilnijeg nijansiranja u ocjeni ekonomskog položaja žene, nasuprot uvriježenom dosta grubom uopćavanju (Eszter Kisban, **Gospodarstvo i autoritet u seljačkim obiteljskim zadrugama**). Upućuje se na saznanja koja se mogu steći promatrajući položaj žena »iznutra«, pomoću njihovih autobiografija (Ilona Nagy, **Sudbine seoskih žena u pučkim autobiografijama**), te donosi nova građa o zadanoj temi (Edit Kerecsény, **Prilagodavanje nevjeste životu u zadrugi u hrvatskim selima na Muri**).

Pažnju sudionika vinkovačkog simpozija privukao je i doprinos žena panonskog bazena stvaralaštvu, te njezina uloga u folklornom izražavanju. Analizirajući slavonsku poziciju Maja Bošković-Stulli (**Žene u slavonskim narodnim pjesmama**) polazi od stajališta da pjesnički motivi ne moraju biti odraz stvarnog života, ali mogu projicirati opće predodžbe, iskustva i shvaćanja. Jerko Bezić razmatra udio žena u glazbenom folkloru s obzirom na repertoar, način izvedbe, te novo stvaranje (**Žena — nositeljica folklorne glazbe u Međimurju**). Uspoređujući djevojačko češljanje u Slavoniji i Baranji u 20. st. s arheološkim materijalom Jelka Radauš-Ribarić (**Tradicijsko djevojačko češljanje u Panonskoj Hrvatskoj**) iznosi tezu da je način pravljenja djevojačkih frizura ove regije u Hrvatskoj baština iz rimskih vremena, a Zdenka Lechner u članku **Tkalja na sjeveroistoku Hrvatske** prati proces promjene u ženskoj tekstilnoj proizvodnji od 1880. do 1945. g. U prilogu Judit Knézy (**Mađarske i hrvatske žene kao nosioci tradicije u južnom Somogyu**) provedene su komparacije nekih pojava iz materijalne kulture Hrvata i Mađara, dok Bertalan Andrásfalvy (**Položaj žene u različitim etničkim skupinama u Baranji**) analizira normirano ponašanje žena u obiteljskom životu u razdoblju od 1845. do 1900. g. Prilog sada već pokojnog nam kolege Bele Römera donosi pregršt razli-

čitih vjerovanja, magijskih ili apotropejskih ponašanja, ali i običaja koji u sebi sadržavaju i korisne racionalne propise, a vezani su za doba trudnoće i poroda (**Trudnoća, porod i babinje u narodnim vjerovanjima i običajima**).

Knjiga **Žena u seoskoj kulturi Pannonije (Die Frau in der Bauernkultur Pannoniens)** privlačna je vanjskog izgleda i grafički lijepo oblikovana (grafički urednik Maja Kozčić, autor omota Krešimir Rončević), a tekstovi su dopunjeni fotografijama, crtežima i notnim prilozima.

Aleksandra Muraj

Desanka Nikolić, Odevanje graničara Vojne krajine u XVIII i XIX veku. Srpski etnografski zbornik, knjiga 91, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd 1978, 216 str. + 10 tablā.

U historijskoj sudbini naših naroda Vojna je krajina bila značajna ne samo zbog toga što je predstavljala jedinstveno vojno-obrambeno ustrojstvo (na granici austrijske i turske imperije), već i utoliko što je stanovništvu koje se u njoj nalazilo nametnula određeni način života. Bez obzira na različito etničko porijeklo i raznovrsne kulturne tradicije graničari su razvili specifični oblik svakodnevnog života i kulture, kojim su se razlikovali od svojih vojno-neobveznih susjeda, »paora«. U svim konotacijama od kojih se taj amalgam života sastojao odijevanje je predstavljalo jednu od prepoznatljivih oznaka, i kao takvo izazvalo interes autorice ove studije, a zatim i snagu da se upusti u istraživanje fenomena kojem su staze spoznavanja bile još posve neraskršene.

Nametnuvši si zadatak da »...odevanje naoružanog graničarskog življa, shvaćeno u celini, pre svega rekonstruišemo, a zatim proučimo njegove osnovne tipske i stilske osobine da bismo utvrdili u kojoj meri su ga isticale kao specifični, graničarski vid oblačenja« (str. 195),

Desanka Nikolić ga je ipak prostorno i vremenski ograničila. Iako se Vojna krajina prostirala od jadranskog zaleđa do Moldavije u Rumunjskoj, autorica je svoje istraživanje usmjerila samo na zapadni dio, koji se nalazio unutar granica današnje Jugoslavije. Također se u vremenskom smislu opredijelila za kasniji, mirniji i organiziraniji period 18. i 19. st., dotičući ranije razdoblje (od sredine 16. st. nadalje) samo toliko koliko je bilo potrebno da bi se shvatio kontinuitet nekih pojava.

Zadatak je bio složen i, kao i uvijek kada se radi o rekonstrukciji, delikatan, zahtijevajući u razmatranju izvora i donošenju zaključaka krajnji znanstveni oprez. Autorica se poslužila doista opsežnom građom: pisanim izvorima (propisi, uredbе, sudski spisi, kronike, novinski članci), likovnicima (od kojih su osobito dragocjeni bakorezi Martina Engelbrechta), materijalnim ostacima, najviše sačuvanim u bečkim muzejima), pa i odrazu u usmenom stvaralaštvu. Stoga i sam popis izvora, skupljenih ovdje na jednom mjestu, predstavlja značajan doprinos ove studije i nezamjenljivo pomagalo svakom budućem istraživačkom poslu.

Odijevanje vojnika bilo je regulirano naredbama. Ali, budući da se vojska Vojne krajine sastojala i od seoskog stanovništva čiji su muški članovi bili gotovo doživotno i vojni obveznici, domaće se odijelo mijesalo s vojničkim. To je autorici omogućilo da prati proces interakcija između vojničke i narodne odjeće, prožimanje jednog i drugog kompleksa u određenom razdoblju. Zbog toga je prikazivanje i podijeljeno na nekoliko perioda (do 18. st.; prva polovica 18. st.; druga polovica 18. st.; početak 19. st.; period francuske okupacije 1809—1813; te od 1813. do razvojačenja 1881. g.), koji su predstavljali bitna poglavlja u životu Vojne krajine. U svim su se tim periodima nošnja i vojna uniforma međusobno preplitale, pa je »... danas teško razlučiti gde na

pojednim haljecima počinje uniforma, a gde se završava nošnja i obratno« (str. 196). U knjizi je pokazano i koliko je odjeća i oružje bilo graničarima simbol njihova socijalnog statusa, te izraz junačke časti. Tako je npr. pokušaj drastičnijeg miješanja vojnih vlasti nametanjem nekih novih elemenata odjeće bio i jedan od uzroka pobuna (ličko-brinjska te severinska buna).

Da bi kompleks graničarske odjeće (a posredno i taj specifičan život) što potpunije osvijetlila, autorica je prikazivanje odijevanja u 18. i 19. st. završila zanimljivim poglavljem u kojem je iznijela rezultate svoga terenskog istraživanja o tragovima graničarskog odijevanja i njihovim odjecima u svijesti današnjeg stanovništva predjela nekadašnje granice.

Opsežna grada kojom je autorica uspješno ovladala možda je dijelom uzrok što njezina studija u svojim konačnim zaključcima nije dovoljno pregledna. No, bio je to pionirski posao u kojem se valjalo snalaziti unutar različitih struka. Stoga se i knjiga Desanke Nikolić može označiti kao multidisciplinarna: svojim rezultatima ona je doprinos ne samo etnologiji već i historiografiji i vojnim znanostima, posebno povijesti uniformi.

Aleksandra Muraj

Milka Jovanović, Narodna nošnja u Srbiji u XIX veku. Srpski etnografski zbornik, knj. 92, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd 1979. 245 str. + 10 tablā.

Prikazivati odijevanje seoskoga stanovništva tako velikog područja kakvo je bila Srbija u 19. st. i pratiti cijeli taj skup pojava u razdoblju od stotinu godina nije nimalo jednostavan i lagan posao. Autorica ove knjige prišla mu je na taj način da je kompleks odjeće promatrala u najužoj vezi s povijesnim prilikama. Područje Srbije je od kraja 18. i početkom 19. st. bilo naseljeno